

УДК 338.43

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-2-340

О.В. Шобаніна, д-р екон. наук, професор

О.А. Купчишина, здобувач

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського**

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

У статті проведено детальний аналіз витрат зведеного бюджету за програмною класифікацією, тобто у розрізі бюджетних програм та досліджено витрати зведеного бюджету на підтримку сільського господарства згідно функціональної та програмної класифікації. Це дало можливість дослідити фінансування бюджетними коштами задекларованих цілей та задач аграрної політики, їх фінансування головним розпорядником бюджетних коштів – Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Доведено, що механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору повинен базуватися на дуалістичній взаємодії системи державного регулювання галузі та механізму державної підтримки, на основі поєднання цих елементів формується реалістична державна інноваційна політика аграрного сектора та відповідна стратегія інноваційного розвитку.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, аграрний сектор економіки, зведений бюджет, державна підтримка, державне регулювання.*

Постановка проблеми. Обґрунтування основних аспектів державної підтримки розвитку аграрного сектору України є завданням складним та багатоаспектним. Насамперед, не можна не усвідомлювати той факт, що механізми та інструменти державної підтримки, що склалися в розвинених країнах світу, не можна накласти на сучасну соціально-економічну ситуацію в нашій країні. Та й загалом, в сучасній економічній методології питання держави та економіки, їх взаємозалежність є однією з найбільш значущих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико–методологічні аспекти державної підтримки інноваційного розвитку різних галузей

економіки України досліджувались багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками, такими як: Л. Федулова [1], М. Гусятинський [2], В. Будкін [3], Саблук П.Т [4]. Шпикуляк О.Г. [4], Курило Л.І. [4], Ульяновченко Ю. [5], Андрощук Г. О. [6], Давимука С. А. [6], Саліхова О.Б. [7], Каракай Ю.В [8].

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження стало обґрунтування основних напрямів державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу досліджень. Специфіка аграрного сектору змушує розглядати державну підтримку не лише через призму економічних проблем, а й з точки зору проблем соціальних та екологічних. А. Гальчинський стверджує, що «зосередження державою уваги на утвердженні насамперед соціальної рівноваги у суспільстві, на проблемах нематеріальної сфери – це, скоріше процес її осучаснення, а не деградації» [9, с.473]

Досліджуючи проблеми підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору, С.А. Володін вважає одним із його стратегічних напрямів формування «інноваційної політики в наукоємній сфері АПК для забезпечення безперервної інноваційної діяльності» [10, с. 349].

Загалом серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектору можна виділити:

- 1) створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці;
- 2) стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема, розвитку альтернативного органічного агровиробництва;
- 3) формування високоосвічених професійних кадрів [11, с.9].

З 2014 р. Держказначейство публікує дані про витрати зведеного бюджету за програмною класифікацією, тобто у розрізі бюджетних програм. Аналіз видатків зведеного бюджету України за останні роки за функціональною та програмною класифікацією показує, що рівень видатків на сільське господарство в Україні за 2019 р. суттєво збільшився. У табл. 1 представлено дані про витрати зведеного бюджету на підтримку сільського господарства згідно функціональної та програмної класифікації.

При аналізі таких суттєвих змін в обсягах державних витрат на аграрний сектор важливо мати на увазі, що з 01.01.2017 р. спеціальний режим оподаткування ПДВ, який визначався ст. 209 Податкового кодексу України і передбачав можливість сільгоспвиробників розпоряджатися частиною суми податкових зобов'язань з ПДВ, для агровиробників скасовано і замінено на бюджетну дотацію.

**Видатки зведеного бюджету України на сільське господарство
за функціональною та програмною класифікацією, тис. грн**

Код бюджетної класифікації	Статті витрат / Бюджетні програми	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Видатки за функціональною класифікацією</i>							
0420	Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	5 868 383	6 062 737	5 781 760	12 943 592	14 107 340	14 401 595
0482	Дослідження і розробки у сфері сільського господарства, лісового господарства та мисливства, рибного господарства	731 125	762 308	816 926	1 308 574	1 367 032	1 122 967
Усього видатків зведеного бюджету на сільське госп-во за функціональн. класиф.		6 599 508	6 825 045	6 598 685	14 252 166	15 474 373	15 524 562
<i>Видатки за програмною класифікацією</i>							
2800000	Міністерство аграрної політики та продовольства України	5 501 307	2 123 734	2 188 806	9 039 407	11 841 625	...
2801000	Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України	2 636 816	525 566	596 210	5 365 201	4 667 740	...
2802000	Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України	2 009 014	869 256				
2803000	Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру	484 406			1 108 748	1 863 345	1 612 260
2804000	Державне агентство рибного господарства України	183 525	125 952	160 864	337 747	407 322	416 118
2805000	Державне агентство лісових ресурсів України		471 443	145 756	222 247	318 502	552 816
2807000	Державна інспекція сільського господарства України	187 546	131 517	79 832			
2809000	Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів			1 206 144	2 005 464	4 584 716	4 954 815
6590000	Національна академія аграрних наук України	640 692	692 626	736 254	1 188 513	1 209 505	1 149 103
Усього видатків зведеного бюджету на сільське господарство за програмною класифікацією		6 141 998	2 816 359	2 925 060	10 227 920	13 051 131	...

Джерело: збудовано автором на основі даних [12].

При аналізі даних за 2014-2017 рр. з обсягу фінансування бюджетних програм за головним розпорядником бюджетних коштів (ГРБК) –

Міністерством аграрної політики та продовольства України, насамперед, привертають увагу зміни структурних одиниць у складі розпорядника, що можна пояснити реформуванням системи державного управління у цій сфері. Наприклад, Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, було реформовано у Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, відповідно, її фінансування у 2016-2017 рр. здійснюється вже за кодом іншого розпорядника бюджетних коштів – «2809000».

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру після дворічного знаходження у складі іншого головного розпорядника бюджетних коштів (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України), з 2017 р. знову включена до складу Мінагрополітики.

Державну інспекцію сільського господарства України з 2017 р. було ліквідовано згідно рішення Уряду щодо оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, її функції передано іншим органам державної влади.

Рис. 1. Динаміка обсягів бюджетного фінансування діяльності Мінагрополітики та Національної академії аграрних наук України за 2014-2019 рр., тис. грн

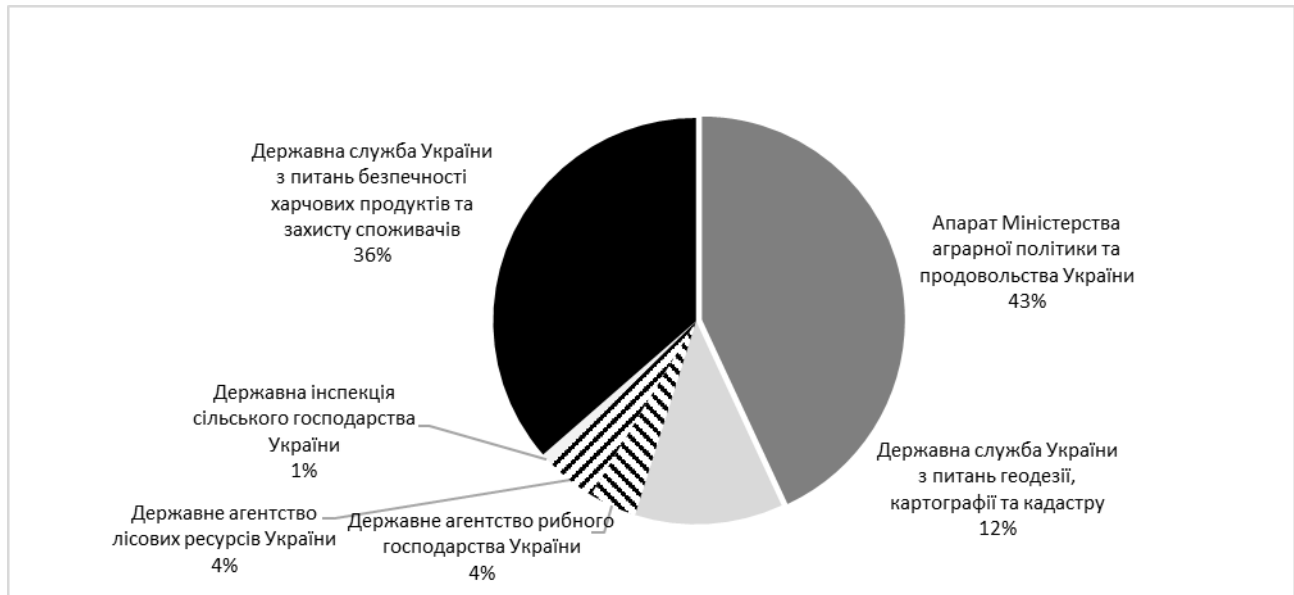
Джерело: збудовано автором на основі даних [12].

За 2019 р. дані по Мінгаропроду сформовано на основі відповідних бюджетних програм.

На фоні оптимізаційних процесів відмітимо суттєве збільшення фінансування Мінагрополітики і Національної академії аграрних наук України з 2017 р. порівняно з попередніми роками. Динаміка обсягів фінансування цих головних розпорядників бюджетних коштів у сфері аграрної економіки наведена на рис. 1.

Міністерство аграрної політики та продовольства України у 2017 р. виступило головним розпорядником бюджетних коштів (розпорядники нижчого рівня – обласні та районні адміністрації), розподіливши 9 039 406,6 тис. грн, що складає 88,4 % від витрат зведеного бюджету на сільське господарство за програмною класифікацією або 63,4 % від витрат зведеного бюджету на сільське господарство за функціональною класифікацією.

Структура витрат Мінагропроду у 2014-2019 роках в середньому представлена на рис. 2. Переважну більшість витрат 43 % складають витрати на Апарат міністерства, на другому місці – 36 % – витрати на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (колишня Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України), на третьому – 12% – витрати на Державну службу України з питань геодезії картографії та кадастру.

Рис. 2. Структура витрат ГРБК Міністерства аграрної політики та продовольства України у середньому за 2014-2019 рр., %

Джерело: збудовано автором на основі даних [12].

За 2019 р. дані по Мінагропроду сформовано на основі відповідних бюджетних програм.

Таким чином, оскільки паспорт бюджетної програми та звіт про її виконання, містять цілі та завдання бюджетної програми, дослідження змісту паспортів бюджетних програм і звітів про виконання бюджетних програм, дає можливість дослідити фінансування бюджетними коштами задекларованих цілей та задач аграрної політики, їх фінансування головним розпорядником бюджетних коштів – Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Як показують представлені дані, більшу частину витрат Апарату Мінагропроду становлять витрати на досягнення такої цілі як «Збільшення обсягів виробництва с.-г. продукції, підвищення продуктивності в сільському господарстві, сприяння розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки» – 77,1 %. Досягнення цієї мети передбачає вирішення двох завдань:

1. Стимулювання розвитку сільськогосподарських товаровиробників, підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва.
2. Оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників, підвищення їх купівельної спроможності.

По-перше, що привертає увагу при аналізі найбільшої за обсягом фінансування цілі та двох задач, які її мають розкривати, так це адекватність такої цілі сьогоденним реаліям розвитку українського аграрного виробництва. Як було показано раніше у даній роботі, частка валової доданої вартості в Україні з 2007 р. по 2016 р. збільшилася майже вдвічі – з 7 % до 13 % у ВВП при тому, що загальний обсяг аграрного виробництва також зростає, а частка в експорті сягає третини. За такої стійкої позитивної динаміки обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та активної експортної позиції українського агровиробництва стимулювання його коштом державного бюджету видається зайвим.

По-друге, певні питання постають при аналізі напрямів розподілу коштів. Згідно розпорядження КМУ від 01 березня 2017 р. № 124-р кошти за бюджетною програмою 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (плановий обсяг програми 4 550 000 тис. грн) були заплановані наступним чином:

- бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції – 4 000 000 тис. гривень (у тому числі 923 000 тис. гривень – видатки загального фонду та 3 077 000 тис. грн – видатки спеціального фонду);

- часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 550 000 тис. грн (видатки загального фонду).

Фактичний обсяг фінансування за даною програмою у 2017 р. склав 4 134 056,22 грн, що на 3,4 % перевищило запланований рівень.

По-третє, питання також й у механізмі нарахування й виплати дотацій. Дотацію планується виплачувати щомісячно в автоматичному режимі пропорційно сплаченої суми ПДВ у межах виділених щомісячних бюджетних асигнувань.

Бюджетна дотація розповсюджується на такі види аграрного виробництва: тваринництво, вирощування винограду, фруктів, ягід, горіхів, овочів, тютюну та цукрового буряку. При цьому існує обмеження для птахівництва – щомісячний розмір бюджетної дотації таки товаровиробникам не може перевищувати 50 % виділених асигнувань на бюджетну дотацію у поточному місяці.

Головні нарікання викликає формула розподілу бюджетних дотацій, внаслідок застосування якої більшу частину дотацій отримали агрохолдинги «Миронівський хлібопродукт» та «Авангард». Експерти також відмічають складнощі при отриманні дотації дрібними агровиробниками через труднощі оформлення документації.

Бюджетні дотації для агровиробників у тваринницькій сфері у 2017 р. показали свою неефективність: поголів'я корів у 2017 р. скоротилося на 2 %, свиней – на 8 %, курей – збільшилося на 1,7 %. Ціни на продукцію тваринництва у 2017 році зросли: курятина подорожчала на 28 %, телятина – на 33 %, яйця – на 24 %, молоко – на 21 %.

Наведені дані свідчать про те, що ціль та задачі найбільш коштовної бюджетної програми аграрної політики в Україні потребують серйозного перегляду, а механізми її впровадження та реалізації потребують вдосконалення та модифікації.

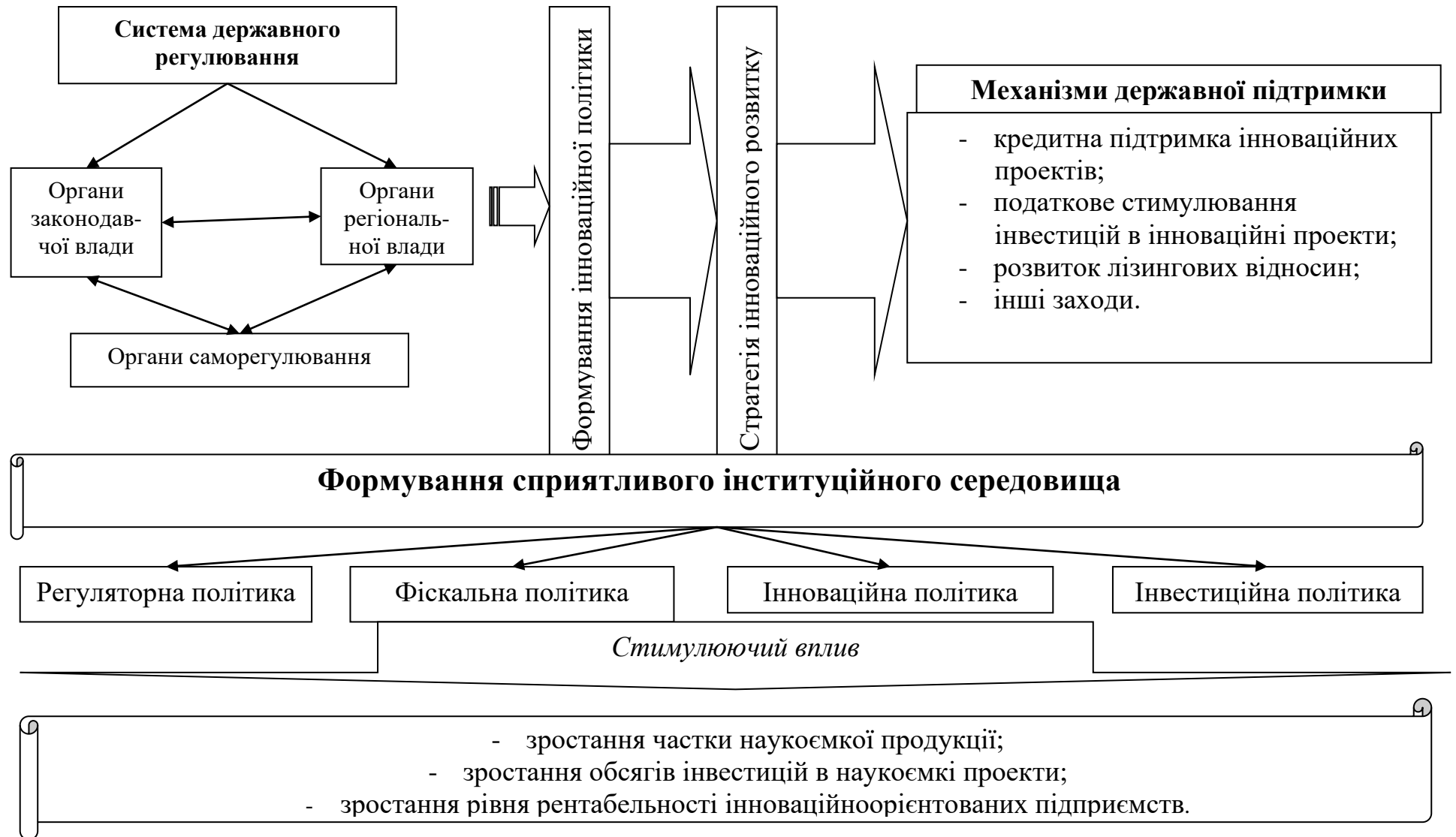

Рис. 3. Механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору (авторська розробка)

Відповідно механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору потребує адаптації до новітніх умов економічного розвитку національної економіки. На сьогодні механізм державної підтримки аграрного сектору поділяють на бюджетний механізм підтримки, коли за рахунок бюджетів усіх рівнів надаються бюджетні послуги та позабюджетний вид державної підтримки, що є заходами економічної політики, які не потребують витрачання коштів державного бюджету.

А за рівнями виділяють два види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників: регіональний, коли заходи державної підтримки аграрного бізнесу поширюються тільки всередині окремого регіону або суб'єкта господарювання. Нас турбують питання стимулювання державою саме інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Відповідно, на основі проведених досліджень щодо бюджетних програм аграрної політики в Україні, порядку розподілу бюджетної дотації дало нам можливість обґрунтувати механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору. Концептуально механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору представлено на рис. 3.

Ми вважаємо що механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору повинен базуватися на дуалістичній взаємодії системи державного регулювання галузі та механізму державної підтримки. Через поєднання цих елементів формується реалістична державна інноваційна політика аграрного сектора та відповідна стратегія інноваційного розвитку.

Висновки Основним завданням механізму державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору повинно стати формування відповідного інституційного середовища, яке згенерувало б ефективну регуляторну, фіскальну, інноваційну, інвестиційну політику. Створивши тим самим поле стимулюючого впливу для розвитку інновацій загалом, та інноваційних виробництв зокрема.

Результатом стимулюючого впливу повинні стати наступні індикативні показники:

- зростання частки наукоємкої продукції в аграрному секторі;
- зростання частки інвестицій в НДДКР та інноваційні виробництва;

- зростання рівня рентабельності інноваційно-орієнтованих підприємств.

Бібліографічний список.

1. Федулова Л.І. Державна політика в національній інноваційній системі: стабільність зберігається. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 4. С. 90–103.
2. Гусятинський М.В., Ігнатенко М.М. Про державне регулювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. Економіка АПК. 2012. № 9. С. 89-94.
3. Будкін В. Державна інноваційна політика: український та зарубіжний досвід. Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. 2011. Вип. 1. С. 25–40.
4. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: Монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін. К.: ННЦІАЕ, 2010. 706 с.
5. Ульянченко Ю. Державне регулювання розвитку інноваційної активності в агропромисловому комплексі в сучасних умовах. Ефективність державного управління. 2010. Вип. 25 С. 204-209.
6. Андрощук Г. О., Давимука С. А., Федулова Л. І. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності: монографія. Київ: Парлам. вид-во, 2015. 512 с. 2
7. Саліхова О.Б. Адресна державна підтримка як чинник стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв в Україні. Економіка і прогнозування. 2011. № 2. С. 9-23.
8. Каракай Ю.В. Державне регулювання інноваційного розвитку. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2009. - URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2009/49.
9. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій: К.: «АДЕФ – Україна», 2010. 572с.
10. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку): монографія / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, О.Ю. Грищенко [та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с

11. Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) // Економіка АПК. 2013. № 12. С. 3–13.

12. Офіційний сайт Держказначейства України: сайт URL: <http://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення 14.11.2020)

References

1. Fedulova L. I. Derzhavna politika v nacional'nij innovacijnij sistemi: stabil'nist' zberigaet'sya. Aktual'ni problemi ekonomiki. 2008. № 4. S. 90–103.

2. Gusyatins'kij M.V., Ignatenko M.M. Pro derzhavne reguljuvannya rozvitku innovacijnoї diyal'nosti v Ukraїni. Ekonomika APK. 2012. № 9. S. 89–94.

3. Budkin V. Derzhavna innovacijna politika: ukraїns'kij ta zarubizhnij dosvid. Doslidzhennja mizhnarodnoї ekonomiki : zbirnik naukovih prac'. 2011. Vip. 1. S. 25–40.

4. Sabluk P.T. Innovacijna diyal'nist' v agrarnij sferi: institucional'nij aspekt: Monografiya / P.T. Sabluk, O.G. SHpikulyak, L.I. Kurilo ta in. K.: NNCIAE, 2010. 706 s.

5. Ul'yanchenko YU. Derzhavne reguljuvannya rozvitku innovacijnoї aktivnosti v agropromislovomu kompleksi v suchasnih umovah. Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja. 2010. Vip. 25 S. 204–209.

6. Androshchuk G. O., Davimuka S. A., Fedulova L. I. Nacional'ni innovacijni sistemi: evolyuciya, determinanti rezul'tativnosti: monografiya. Kiїv: Parlam. vid-vo, 2015. 512 s. 2

7. Salihova O.B. Adresna derzhavna pidtrimka yak chinnik stimuluвання rozvitku visokotekhnologichnih virobničtv v Ukraїni. Ekonomika i prognozuvannya. 2011. № 2. S. 9–23.

8. Karakaj YU.V. Derzhavne reguljuvannya innovacijnogo rozvitku. Ekonomichnij visnik NTUU «KPI». 2009. - URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2009/49.

9. Ekonomichna metodologiya. Logika onovlennja: kurs lekcij: K.: «ADEF – Ukraїna», 2010. 572s.

10. Agrarnij sektor ekonomiki Ukraїni (stan i perspektivi rozvitku): monografiya / M.V. Prisyazhnyuk, M.V. Zubec', P.T. Sabluk, V.YA. Mesel'-Veselyak, M.M. Fedorov, O.YU. Grishchenko [ta in.]; za red. M.V. Prisyazhnyuka, M.V. Zubcyu, P T. Sabluka, V.YA. Mesel'-Veselyaka, M.M. Fedorova.K.: NNC IAE, 2011. — 1008 s

11. Sabluk P.T., Mesel'-Veselyak V.YA., Fedorov M.M. Agrarna reforma v Ukraїni (zdobutki, problemi i shlyahi їh virishennya) // Ekonomika APK. 2013. № 12. S. 3–13.

12. Oficijnij sajt Derzhkaznachejstva Ukraїni: sajt URL: <http://www.treasury.gov.ua/> (data zvernennya 14.11.2020)

А.В. Шибанина, О.А.Купчишина. Модель инновационного развития сельскохозяйственных предприятий в условиях глобализации. В статье проведен детальный анализ расходов сводного бюджета по программной классификации, то есть в разрезе бюджетных программ и исследованы расходы сводного бюджета на поддержку сельского хозяйства согласно функциональной и программной классификации. Доказано, что механизм государственной поддержки инновационного развития аграрного сектора должен базироваться на дуалистической взаимодействия системы государственного регулирования отрасли.

Ключевые слова: инновационное развитие, аграрный сектор, сводный бюджет, государственная поддержка, государственное регулирование.

О.В. Shebanina, О.А Kupchyshyna, Model of innovative development of agricultural enterprises in the context of globalization. The article provides a detailed analysis of the consolidated budget expenditures according to the program classification, ie in terms of budget programs and examines the consolidated budget expenditures for agricultural support according to the functional and program classification. This made it possible to study the financing of the declared goals and objectives of agricultural policy with budget funds, their financing by the main administrator of budget funds - the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine.

Accordingly, the mechanism of state support for innovative development of the agricultural sector requires adaptation to the latest conditions of economic development of the national economy. Today, the mechanism of state support of the agricultural sector is divided into the budget support mechanism, when budgets of all levels provide budget services and extra-budgetary type of state support, which are economic policy measures that do not require spending the state budget.

It has been proved that there are two types of state support for agricultural producers: regional, when measures of state support for agricultural business are

extended only within a particular region or business entity. Accordingly, on the basis of research on budget programs of agricultural policy in Ukraine, the order of distribution of budget subsidies gave us the opportunity to justify the mechanism of state support for innovative development of the agricultural sector.

Accordingly, the mechanism of state support for innovative development of the agricultural sector requires adaptation to the latest conditions of economic development of the national economy. Today, the mechanism of state support of the agricultural sector is divided into the budget support mechanism, when budgets of all levels provide budget services and extra-budgetary type of state support, which are economic policy measures that do not require spending the state budget.

It is proved that the mechanism of state support of innovative development of the agricultural sector should be based on the dualistic interaction of the system of state regulation of the industry and the mechanism of state support, based on a combination of these elements

The main task of the mechanism of state support for innovative development of the agricultural sector should be the formation of an appropriate institutional environment that would generate effective regulatory, fiscal, innovation, investment policy. Thus creating a field of stimulating influence for the development of innovation in general, and innovative industries in particular.

The result of the stimulating effect should be the following indicative indicators: growth of the share of science-intensive products in the agricultural sector; increasing the share of investment in R&D and innovative production; increasing the level of profitability of innovation-oriented enterprises.

Key words: innovative development, agricultural sector of the economy, consolidated budget, state support, state regulation.

Стаття надійшла до редакції: 18.09.2020 р.